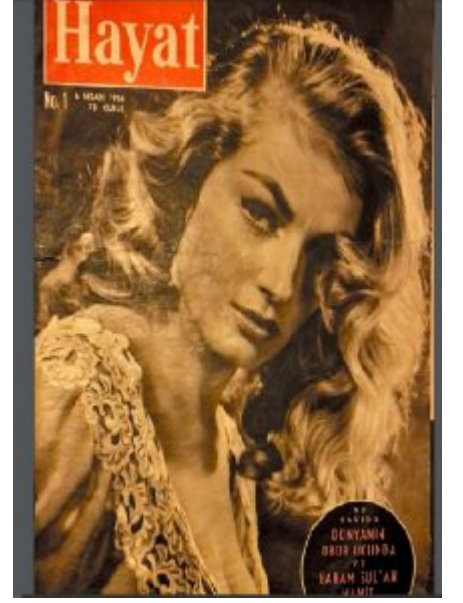

Hayat Dergisi (1956-1992)

Şevket Rado tarafından 1956'dan 1978 yılına kadar çıkarılan bir magazin dergisi.

Türk basın tarihinde "Hayat" ismiyle iki farklı dergi yayımlanmıştır. Bunlardan ilki 1926-1929 yılları arasında 146 sayı olarak yayımlanan mecmuadır. Diğeri ise yazının konusunu da içeren Şevket Rado'nun sahibi olduğu Hayat Mecmuası'dır.

Esasında hukuk eğitimi görmüş olan Şevket Rado, dedesinin izinden gitmiş ve dönemin koşullarına göre hem şekil hem de içerik bakımından farklı bir dergi yayımlamaya karar vermiştir. Bu düşüncesinin gerçekleşmesinde Yapı ve Kredi Bankası'nın kurucusu Kazım Taşkent'in finansman sağlaması etkili olmuştur. Nitekim bu destek uzun yıllar devam etmiştir. Mecmua, kendi matbaasını kuruncaya kadar Taşkent'in Doğan Kardeş Matbaasında basılmıştır.

İlk olarak 1956 yılının Mart ayında 16 sayfalık tanıtım sayısı 15 kuruşluk bir ücretle satışa sunulmuştur. Bu tanıtım sayısında kapaktan arka yüze kadar okuyucuya sonraki yıllarda yayımlanacak dergi hakkında bir fikir vermeye çalışılmıştır. Kapakta dönemin önemli sinema yıldızlarından biri olan Elizabeth Taylor'un fotoğrafı kullanılmıştır. Mecmuanın numaralı (No:1) ilk sayısı ise kısa bir süre sonra 6 Nisan 1956 tarihinde 75 kuruşa satışa sunulmuştur. Bu dönemde ekmek fiyatının 45 kuruş olduğu düşünüldüğünde haftalık bir dergi için 75 kuruş gayet makul olarak değerlendirilmiştir. Derginin fiyat açısından makul bir değerde olmasının satışını kolaylaştırdığı söylenebilir.

Hayat Mecmuasının ilk sayısının kapağında Batılı bir aktris olan Anita Ekberg'in portresi yer almıştır. Hayat Mecmuasının ilk sayısında 80'in üzerinde görsel kullanılmış ve toplam 32 sayfadan oluşmuştur. 1960 sonrasında sayfa sayısı önce 48 daha sonra da 60, zaman zaman ilavelerle 80 sayfaya çıkmıştır.

Hayat, tıfdruk (çukur baskı) tekniğiyle basılmış, "haftalık mecmua" olarak okuyucuya sunulmuştur. Yayın hayatına başladıktan on bir sayı sonra kullanılan kâğıdın temininde yaşanan sıkıntı nedeniyle yaklaşık altı ay basılamamış ki 1978 yılına kadar basımına verilen tek ara bu altı aylık süre olmuştur. Sonrasında İzmit Kâğıt Fabrikası ile anlaşma imzalanarak 1957 yılının ilk haftasından itibaren yayın hayatına devam etmiştir. 1978 yılına kadar sahibi Şevket Rado'dur. Bu tarihte matbaa işçilerinin başlattığı grev sonucunda dergi Uzan Grubu'na devredilmiş ve 1992 yılına kadar farklı yayın anlayışıyla hayatına devam etmiştir.

Dergi yayın hayatına başladığında yazı işleri müdürlüğü görevini Hikmet Feridun Es üstlenmiştir. 31 Mayıs 1957 tarihinden sonra bu görev neşriyat ve yazı işlerini fiilen idare eden mesul müdür olarak ikiye ayrılmış, Hikmet Feridun

Es neşriyat müdürlüğü, İbrahim Çamlı ise yazı işleri müdürlüğünü yürütmüştür. Hikmet Feridun Es, uzun yıllar bu görevde kalmış ancak yazı işleri müdürlüğü görevi zaman zaman el değiştirmiştir. İbrahim Çamlı yerine önce Sadun Altuna, daha sonra sırasıyla Hikmet Andaç, Çetin Emeç, Mehmet Ali Kayabal yazı işleri görevine gelmiştir. Çetin Emeç ile Mehmet Ali Kayabal sonraki yıllarda birbirinin ardılı olarak bu görevlerde tekrar yer almıştır. 1976 yılından el değiştirdiği döneme kadar ise bu görevi Seyfettin Turhan devralmıştır.

1978 yılına kadar derginin başyazarlığını Şevket Rado yürütmüş, 3. sayfada kendisine ayrılan sohbet köşesinde genellikle eğitim içerikli yazılar yazmıştır. Rado, bu bölüm için çok az olmakla birlikte dönemin iç ve dış politik gelişmelerine, ekonomik sorunlara ilişkin yazılar da kaleme almıştır.

Hayat Mecmuası'nın yazar kadrosu oldukça geniştir. Birçok sayıda yazar, sanatçı, tarihçi, eğitimci dergi için yazılar yazmıştır. Şemsi Kuseyri, Cengiz Yarıbağ, Sara Korle, Edibe Dolu dış dünyada olan bitenlere yönelik yazılar kaleme almıştır. Uzun yıllar derginin yazı işleri müdürlüğü görevini üstlenen Hikmet Feridun Es, Semiha Es ile birlikte gezi ve tanıtım yazıları yazmıştır. Ünal Yiğitdinç, Ozan Sağdıç, Erdal Özbilen, Erdoğan Sevgin, Enis Olcayto bu bölümün diğer yazarları arasında yer almıştır. Naşit Hakkı Uluğ, Yılmaz Öztuna, Reşat Ekrem Koçu tarih; Eser Tutel ekonomi; Suavi Sonar ve Gülgün Üstündağ moda; Necati Bilgiç, Azize Bergen, Fettah Cazgıroğlu, Deniz Banoğlu spor; Elif Naci ve Mehmet Sürenkök sanat; Deniz Türkali sinema; Vedat Açıkalın, Sedat Tuna eğlence; Turhan Aytul, Haydar Dümen cinsellik ve sağlık konularında eğitici yazılarla derginin yazar kadrosunda bulunmuştur. Can Yücel ve Nezihe Araz da zaman zaman Hayat Mecmuası için bazı eserlerin çevirisini yapmıştır. Şevket Rado'nun Hayat'ı magazin dergisi olmasına rağmen sanat ve edebiyatla bağıni sıklıkla okuyucusuna yansıtmıştır. Bu bağlamda Refik Halit Karay, Halide Edip Adivar'ın tefrika eserlerini okuyucusuna sunmuş; edebiyat dünyasının önemli isimlerini Rikkat Köknar'ın kaleminden okuyucusuna aktarmıştır. Şevket Rado'nun oğlu Mehmet Rado da az olmakla birlikte dergide farklı konularda yazılar yazmıştır. Ajda Pekkan, Hülya Koçyiğit, Türkan Şoray gibi 1970'lerin Yeşilçam yıldızları da yurt dışı gezi izlenimlerini anlatan yazılarla derginin yazar kadrosunda yer almışlardır.

Hayat Mecmuası, Türkiye'nin iki kutuplu dünyada Batı'yı tercih ettiği bir dönemde yayın hayatına başlamıştır ve bu bir tesadüf değildir. Türkiye, 1948 yılında ABD ile Ekonomik İşbirliği Antlaşması imzalayarak Marshall yardımlarına dâhil edilmiştir. Yaklaşık dört yıl sonra da NATO'ya üyeliği kabul edilmiş ve böylece siyasi olarak Batı Bloku'nun bir parçası olmuştur. Nitekim İkinci Dünya Savaşı sonrasında başlayan 1990'lara değin süren Soğuk Savaş Dönemi'nde birçok devlet Batı ile Doğu Bloku arasında bir tercih yapmak zorunda kalmıştır. Türkiye de siyasi olarak kuruluş felsefesine daha yakın gördüğü Batı'yı tercih etmiştir. İki kutuplu Soğuk Savaş Dönemi'nde "komünizm" yerine "demokrasi"; "tasarruf" yerine "tüketim" endeksli bir ekonomi anlayışı da böylece kabul görmüştür. Bu değişim öncelikle Türkiye'de iktidar değişimi ile kendini göstermiştir. 27 yıllık Cumhuriyet Halk Partisi, 14 Mayıs 1950 seçimlerini kaybederek iktidarı Demokrat Parti'ye devretmiştir. Yeni iktidar eskiye oranla daha liberal bir ekonomiyi benimsemiş ve bu yönde çeşitli yatırımlarda bulunmuştur. 1931 yılından beri yürürlükte olan Matbuat Kanunu'nda iyileştirme denilebilecek birtakım düzenlemeler yapılmış ve basın dünyasında özgür bir hava esmeye başlamıştır. 1954 seçimlerinden sonra bu özgürlük havası yavaş yavaş değişmeye başlamışsa da 1950 öncesine göre hala daha serbest bir dönem yaşanmıştır. Hayat Mecmuası, işte tam da bu hava içerisinde 6 Nisan 1956 tarihinde doğmuştur. Bu anlamda doğduğu dönemin siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel özelliklerini içinde barındırmıştır.

Tanıtım ve numaralı ilk sayısında derginin sosyo- kültürel olarak Amerikan ve Avrupalı yaşam tarzına sahip olduğunu gösteren ifadeler yer verilmiştir. 1936 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde yayımlanmaya başlayan Life dergisine

ve 1949 yılında Fransa'da yayımlanan Paris Match dergisine benzer bir dergi olduğunu okuyucusuna aktarmakla birlikte zaman zaman da bu dergilerden bazı haber ve fotoğrafları satın alarak Türk okuyucusuna sunmuştur.

Hayat Mecmuası, apolitik bir dergi olmakla birlikte sosyo-kültürel olarak Amerikan yaşam tarzını öneren yazı, haber ve makaleler yayımlamıştır. Magazin dergisi olarak sunulan mecmua, eğitimden sağlığa, eğlenceden spora, sanattan edebiyata, magazinden siyasete, bilim-teknolojiden tarihe kadar her alanla ilgilenmiştir. Okuyucusuna çok yönlü konu başlıklarıyla tüketim endeksli Amerikan yaşam tarzını önermiştir. Örneğin Rock'n Roll dansının popüler olduğu dönemde Milli Mücadele kahramanı olarak anılan edebiyatçı Halide Edip Adivar'ın "Sallan ve Yuvarlan (Rock'n Roll)" adıyla çevirisi yapılan tefrika eseri haftalarca dergide yer almıştır. Daha sonra "Cıvılgız (Strip-tease)" adıyla başka bir eseri tefrika olarak okuyucuya sunulmuştur. Sonraki yıllarda bu eserler "Akile Hanım Sokağı" adıyla toplanmış ve kitap haline getirilmiştir. Bu tefrika eserde Amerikan yaşam tarzının İstanbul'a yansımalarına dair birçok örnek olay yer almıştır.

Şevket Rado ve Hayat Mecmuası'nın diğer yazarları güçlü bir şekilde farklı bir yaşam tarzını Türk toplumuna önermekle birlikte başlangıcından kapanıncaya kadar Atatürk Devrimlerine bağlı kalmıştır. Bu bağlılığı bazen kapaktan bazen ise iç sayfalarda yer alan tarihi öykü ve anılarla okuyucuya yansıtmıştır. Sakarya Zaferi, 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, Cumhuriyet Bayramı gibi Cumhuriyet tarihinin önemli günleri ve milli bayramlar önemli ölçüde derginin ilgisini çekmiş ve mutlaka anılmıştır. Her yıl 10 Kasım'da Atatürk'ün ölüm yıl dönümü ayrı bir özenle dergide yer almıştır. Birden çok defa Atatürk'ün portresi kapak fotoğrafı olarak sunulmuş hatta birkaç defa da Atatürk Albümü yayımlanmıştır. Hayat Mecmuası Atatürk ve milli bayramlar üzerinden Atatürk ilke ve devrimlerine bağlılığını okuyucuya göstermeye çalışmıştır denilebilir.

Mecmuanın dönemin iktidarlarıyla olan ilişkisine bakıldığında ise siyasete bulaşmamaya özen gösterdiği söylenebilir. Bununla birlikte iktidarla iyi geçinme eğilimi gösterdiği de aşîkârdır. Özellikle 1956-1960 yılları arasında DP iktidarını destekleyen yazı, haber ve görseller kullanmıştır. Esasında kendini DP'nin "icraatlarının" bir parçası olarak tanıtmaktan imtina etmemiştir. Derginin sahibi ve başyazarı Şevket Rado, derginin DP iktidarının icraat devrinin bir parçası olduğunu dergide "Eserler Devrinin Yeni Bir Eseri" başlıklı yazısında şu şekilde açıklamıştır. "Türkiye'nin tarihinde görülmemiş bir kalkınma devrinin içinde olduğunu bugün inkâr etmek kabil değildir. Her sahada kalkınma, açılma, genişleme, gözle görülür bir haldedir. Memleketimizin toprakları hiçbir devirde bugün olduğu kadar ekilmemiş, yeraltı servetlerine hiçbir devirde bugün olduğu kadar el atılmamış, yollarının ve limanlarının yapılmasına, enerji kaynaklarının çoğaltılmasına, fabrikalar, barajlar, sulama tesisleri, elektrik santralleri, silolar, mektepler, hastaneler inşasına, bataklıkların kurutulmasına hiçbir devirde bugün olduğu kadar geniş ve bundan evvelki tempomuza göre hayale sığmaz ölçülerde girilmiştir."

Şevket Rado ve Hayat Mecmuası'nın diğer yazarları 27 Mayıs Darbesi'ne kadar DP iktidarıyla iyi geçinme hatta açıktan destek verme eğilimini sürdürmüş ancak darbe sonrası kısa sürede bu tutumlarından vazgeçmişlerdir. Daha önce mecmuayı DP'nin bir parçası olarak sunmalarına rağmen darbe sonrasında Milli Birlik Komitesi'nin yanında bir duruş sergilemişlerdir. Bu duruşu da darbe sonrası ilk sayıda kapak fotoğrafıyla kamuoyuna göstermişlerdir. 3 Haziran 1960 tarihli sayı bu bağlamda saat saat darbenin gerçekleşmesinin anlatıldığı bir bölümle siyasi bir dergi görünümündedir. Bununla birlikte DP'yi anti-demokratik uygulamaları nedeniyle sert biçimde eleştirmişlerdir.

Dergi yazarlarının iktidarla iyi geçinme eğilimleri DP ve MBK ile sınırlı kalmamış, Adalet Partisi, Koalisyonlar Dönemi, 71 Muhtırası, 1980 Darbesi ve sonrasında da her dönem değişen iktidarın yanında yer alarak devam etmiştir. Aslında bu

siyasi bir tercih olmaktan ziyade hayatta kalabilmek için izlenen bir yol gibi görünmektedir. Bu yargıyı destekleyen en önemli kanıt da genel itibariyle siyasetten uzak konuları tercih eden yazılara yer verilmesi olmuştur.

Dış politikaya bakıldığında ise daha politik bir yapıya büründüğü söylenebilir. Kapitalist Batı Bloku'nu desteklediğini göstermekten çekinmemiş özellikle 1960'lı yıllar boyunca antikomünizm politikası izlemiştir. Komünizm düşmanlığı 1960'lı yıllarda iyice gün yüzüne çıkmıştır. Bu bağlamda Stalin'in kızı Svetlana'nın Amerika Birleşik Devletleri'ne sığındıktan sonra kaleme aldığı anıları haftalarca Hayat Mecmuası'nda yer almıştır. Bu yazı dizisinde Leninist politikanın baskı ve zorbalığı, komünizmin halkı korkutma üzerine kurulu bir düzen olduğu, Sovyet Rusya'daki anti demokratik uygulamaların çokluğu; kapitalist Amerika'nın ise özgürlükler ülkesi olduğu üzerine kurulu örnekler okuyucuya sunulmuştur. Yuri Gagarin'in başarısı küçümsenirken Neil Armstrong'un başarısı görsellerle desteklenerek Amerika Birleşik Devletleri propagandası yapılmıştır. Derginin Amerika hayranlığı o kadar belirgindir ki Kıbrıs Sorunu ile yakından ilgilenildiği ve ara ara yaşanan olayların anlatıldığı ilaveler sunulmasına rağmen aynı sorunun söz konusu olduğu sayılarda ABD'ye dair herhangi bir olumsuz ifade kullanma konusunda isteksiz görünmüştür. Kısacası Kıbrıs Sorunu gibi milli meselelere özel ilgi duyan Hayat Mecmuası, aynı sorunu okuyucuya sunduğu bölümlerde özelden Amerika Birleşik Devletleri, genelde ise Batı Bloku üyelerini suçlamamaya özen göstermiştir.

Derginin yayın hayatına başladığı tarihten kapanışa kadar kapakta ünlü, tanınmış kişilerin portreleri kullanılmıştır. Bu tercih, 27 Mayıs, 1971 Muhtırası, Kıbrıs Harekâtı, Kennedy'nin ölümü gibi yurt içi ve yurt dışında yaşanan gelişmeler dışında neredeyse hiç değişiklik göstermemiştir. Kapakta yer alan ünlü, tanınmış kişiler ise genelde kadınlar arasından seçilmiştir. Hemen hemen hepsinin en önemli özelliği popüler kişiler olmasıdır. İran Kraliçesi Süreyya, Kraliçe Elizabeth, John F. Kennedy, Celal Bayar, Adnan Menderes, Süleyman ve Nazmiye Demirel derginin kapağında yer alan ünlü siyaset insanları olmuştur. Magazin dünyasına gelince başlangıçta daha çok Anita Ekberg, Elizabeth Taylor, Marilyn Monroe gibi yabancı aktrisler olurken ilerleyen yıllarda Türkan Şoray, Ajda Pekkan, Hülya Koçyiğit gibi Türk müzik ve sinema dünyasının ünlüleri kapakta yer almıştır. Hayat Mecmuası, kapakta ünlü isimlere yer vererek okuyucunun ilgisini çekmeye çalışmıştır. Tirajının neredeyse her dönem yüksek olması da bu konuda başarılı olduğunu göstermiştir.

Hayat Mecmuası, İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan yeni dünya düzeninin bir parçası olarak doğmuştur. Uzun yıllar aralıksız yayın hayatına devam ettiği için Soğuk Savaş Dönemi'nin izlerini taşımış bununla birlikte okuyucusuna yeni dünya düzeninde Batı Bloku'nun bir parçası olduğunu da yazı, haber ve makalelerle göstermiştir. Derginin 1956'dan 1978 yılına kadar olan Şevket Rado'lu yıllarının belirgin bir anlayışı söz konusu iken 1979 yılından itibaren Uzan Grubu'nun yayını olduktan sonra bu anlayışta değişiklik yaşanmıştır. İlk dönemde çok yönlü bir mecmua iken ikinci döneminde magazini ana merkeze alan bir yayın anlayışı benimsemiştir. Bu dönemde tabloid de denilen az yazı çok ve renkli fotoğrafların olduğu, iç ve dış politikadan tamamen uzak durulduğu, eğlence ve magazin hayatının daha ön planda olduğu bir görünümle okuyucusuyla buluşmuştur. Şevket Rado'lu yıllarda olduğunun aksine sanat -özellikle resim sanatı- mecmuanın ilgi alanından çıkmıştır. Aktris, manken ya da eğlence dünyasının ünlü yıldızları derginin hem kapağını hem iç sayfalarının konuğu olmuşlardır. Derginin başlangıçtaki anlayışı tamamen değiştiği için aslında ikinci dönem ilkinden çok farklı bir görünüme bürünmüştür. 1990'larda Hayat'ın muadili çok sayıda dergi yayımlanmaya başlamış ve 1992 yılına gelindiğinde neredeyse yarım asırdır yayında olan Hayat Mecmuası okuyucusuna veda etmiştir.

Emine GÜNTEPE YEŞİLBURSA

KAYNAKÇA

- AHMAD, Feroz **Bir Kimlik Peşinde Türkiye**, (Çev. Cem Karadeli);, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 5. Baskı, İstanbul 2014.
- AKKOR, Mahmut, *“İkinci Dünya Savaşı'nın Sonu ve Truman Doktrini'nin Ortaya Çıkışı”*, **Vakanüvis- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi**, Yıl: 2, Sayı/No: 2, Güz, Sakarya 2017, ss.1-17.
- ALEMDAR, Korkmaz, **İletişim ve Tarih**, Ümit Yayıncılık, Ankara 2001.
- BAĞCI, Hüseyin; **Demokrat Parti Dönemi Türk Dış Politikası**, İmge Kitabevi, Ankara 1990.
- BAL, Hüseyin, **İletişim Üzerine Sosyolojik Yaklaşımlar**, Fakülte Kitabevi, Isparta 2010.
- BAUDRİLLARD, Jean, **Tüketim Toplumu**, (Çev. Nilgün Tatal ve Ferda Keskin), Ayrıntı Yayınları, 9.Basım, İstanbul 2017.
- BELGE, Murat, **Tarihten Güncelliğe**, İletişim Yayınları, İstanbul 1997.
- BOSTANCIOĞLU, Burcu, **Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası**, İmge Kitabevi, Ankara 1999.
- BOZDAĞ, İsmet (Der.), **Celal Bayar Anlatıyor: Başvekilim Adnan Menderes**, Tercüman, İstanbul 1986.
- ÇEBİ, Murat, **İletişim Araştırmalarında İçerik Çözümlemesi**, Alternatif Yayınları, Ankara 2003.
- ERDOĞAN, İrfan; Alemdar, Korkmaz, **İletişim ve Toplum**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1990.
- GÖNENÇ, Aslı Yapar, **Türkiye’de ve Fransa’da Dergicilik ve Kadın Dergileri**, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul 2006.
- GÖNENÇ, Aslı Yapar, *“Türkiye’de Dergiciliğin Tarihsel Gelişimi”*, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Mecmuası**, Yıl: 2007, S: 29, ss.63-77.
- GÜNTEPE YEŞİLBURSA, Emine, Türkiye’yi “Hayat” Üzerinden Anlamak(1956-1978), **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 2022.
- İNÜĞÜR, M.Nuri, **Basın ve Yayın Tarihi**, Der Yayınları, İstanbul 2002.
- KAYA, Mehtap, **Atatürk Dönemi Magazin Dergiciliği ve Sosyo-kültürel Dönüşüme Etkisi**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2017.
- KONGAR, Emre, **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1981.
- KUBİLAY, Çağla, *“DP Döneminde Basında İspat Hakkı Tartışmaları”*, **İletişim Araştırmaları**, Ankara 2014, ss.11-43.
- PARLAK, Zafer, **Türk Amerikan İlişkileri: İki Yüzyıllık Süreç ve Ötesi, Türk Amerikan Kültürel İlişkileri**, Barış Kitabevi, Ankara 2019.
- RADO, Şevket, **Aile Sohbetleri**, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2011.
- RADO, Şevket, *“ Eserler Devrinin Yeni Bir Eseri”*, **Hayat**, No:1, 6 Nisan 1956, ss.3.
- RADO, Şevket, **Eşref Saat**, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2011.
- RADO, Şevket, **Ümit Dünyası**, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2011.

ÖZÇELİK, Pınar Kaya, "DP'nin Demokrasi Söylemi", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Sayı:65-3, ss. 163-184.

SABUNCUOĞLU, Burcu, **Popüler Kültür ve Hayat Mecmuası**, Libra Yayıncılık, İstanbul 2016.

TOKGÖZ, Oya, **Temel Gazetecilik**, İmge Kitabevi, Ankara 1994.

TOPRAK, Zafer, **Fikir Dergiciliğinin Yüzyılı: Türkiye'de Dergiler ve Ansiklopediler (1849-1984)**, Gelişim Yayınları, İstanbul 1984.

TOPUZ, Hıfzı, **100 Soruda Başlangıçtan Bugüne Türk Basın Tarihi**, İstanbul 1996.

TOPUZ, Hıfzı, **II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2011.

TOPUZ, Hıfzı, **Türk Basın Tarihi**, Remzi Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul 2003.

DERGİLER

Hayat (1956-1992)

Life

Paris Match

23/11/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/hayat-dergisi-1956-1992/?pdf=6336> adresinden erişilmiştir